

УДК 336.64

Дідик Л.М.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто рейтингову оцінку, яка дозволяє зіставляти підприємства за їх фінансовим станом та є важливим показником під час розробки стратегічного плану розвитку підприємства, оцінки ситуації його бізнес-партнерами.

Financial rating which allows comparison of enterprises depending on their financial position and which is an important factor when developing the strategies of business operation and evaluating the situation by its business partners has been analysed.

Оцінка рейтингу підприємств, їх фінансового стану є необхідною умовою їх ефективної взаємодії з багатьма суб'єктами економічної системи в умовах ринкових відносин.

Достовірна й об'єктивна інформація про фінансовий стан підприємств необхідна: інвесторам, що бажають вкласти свої кошти у виробництво; акціонерам, що одержують дивіденди з прибутку; кредиторам, зацікавленим у своєчасному погашенні своїх вимог; банкам, що видали кредит; органам державного управління та іншим суб'єктам ринкових відносин.

Для самих підприємств мати високий фінансовий рейтинг – це мати непогану перспективу для одержання портфеля замовлень. Рейтинг стає своєрідним індикатором, що або підтверджує ефективність технічної та фінансово-економічної політики підприємства, або сигналізує про необхідність її корекції.

Рейтинг відображає відносний взаємний стан різних фірм і організацій, є одним із найбільш істотних етапів ситуаційного аналізу, метою якого є створення своєрідного “фотопортрету” стану, у якому знаходиться підприємство.

Рейтингова оцінка може проводитися як у просторі (порівняння різноманітних підприємств), так і в часі (те ж саме підприємство за різноманітні періоди часу). Об'єктивна інформація про реальне становище підприємств сприяє залученню кращими з них українських та іноземних інвесторів для реалізації інвестиційних проектів і програм. Така ж інформація необхідна вітчизняним підприємствам при освоєнні іноземних ринків, де незалежній оцінці приділяється велика увага.

При виконанні даної роботи автор виходив із того, що кожне підприємство, у залежності від специфіки, у своїй виробничо-господарській діяльності використовує природні, матеріальні, трудові, фінансові ресурси. Результати їх використання відбиваються на кінцевих показниках роботи – вартості (собівартості) товарів та робіт, прибутку, рентабельності. Рівень використання кожного виду ресурсів характеризується системою відповідних показників. Наприклад, рівень використання основних фондів – показниками фондодідачі, фондомісткості, коефіцієнтами зносу, змінності та ін.

Різноманіття показників, що характеризують використання усіх видів ресурсів, якісні характеристики, рівень технічного прогресу та багато інших аспектів діяльності підприємства, ускладнюють задачу рейтингової оцінки і ранжирування підприємств.

Узагальнення зарубіжного досвіду і практики господарювання на вітчизняних підприємствах свідчать про відсутність уніфікованої системи показників для визначення рейтингу підприємства. Проте у всіх теоретичних і методичних розробках однозначно стверджується, що фінансовий стан підприємства найбільш об'єктивно віддзеркалює всі аспекти його виробничо-господарської, комерційної діяльності.

Автор цієї роботи приймає сформовану в теорії економічного аналізу концепцію і при проведенні рейтингової оцінки засновується на загальній схемі формування основних показників у системі комплексної оцінки виробничо-господарської діяльності (рис. 1). Такий підхід дозволяє

стверджувати, що проведення рейтингової оцінки на основі аналізу фінансового стану підприємства – кінцевого результату виробничо-господарської діяльності – є коректним. Фінансовий стан підприємства визначає його надійність і конкурентоспроможність, є гарантом ефективної реалізації економічних інтересів як самого підприємства, так і його партнерів.

Огляд і аналіз існуючих підходів до проведення рейтингу, оцінки іміджу підприємств дозволили зробити такі висновки:

1. Система рейтингів підприємств розвинутих капіталістичних країн у даний час практично відпрацьована і містить визначений набір фінансових документів і економічних показників роботи за рік. Підсумкова оцінка стану підприємства (ревізійний сертифікат) розміщується у звіті фірми і публікується в засобах інформації поряд із балансом. Це слугить своєрідною рекламою, що стимулює нові замовлення і прибуток.

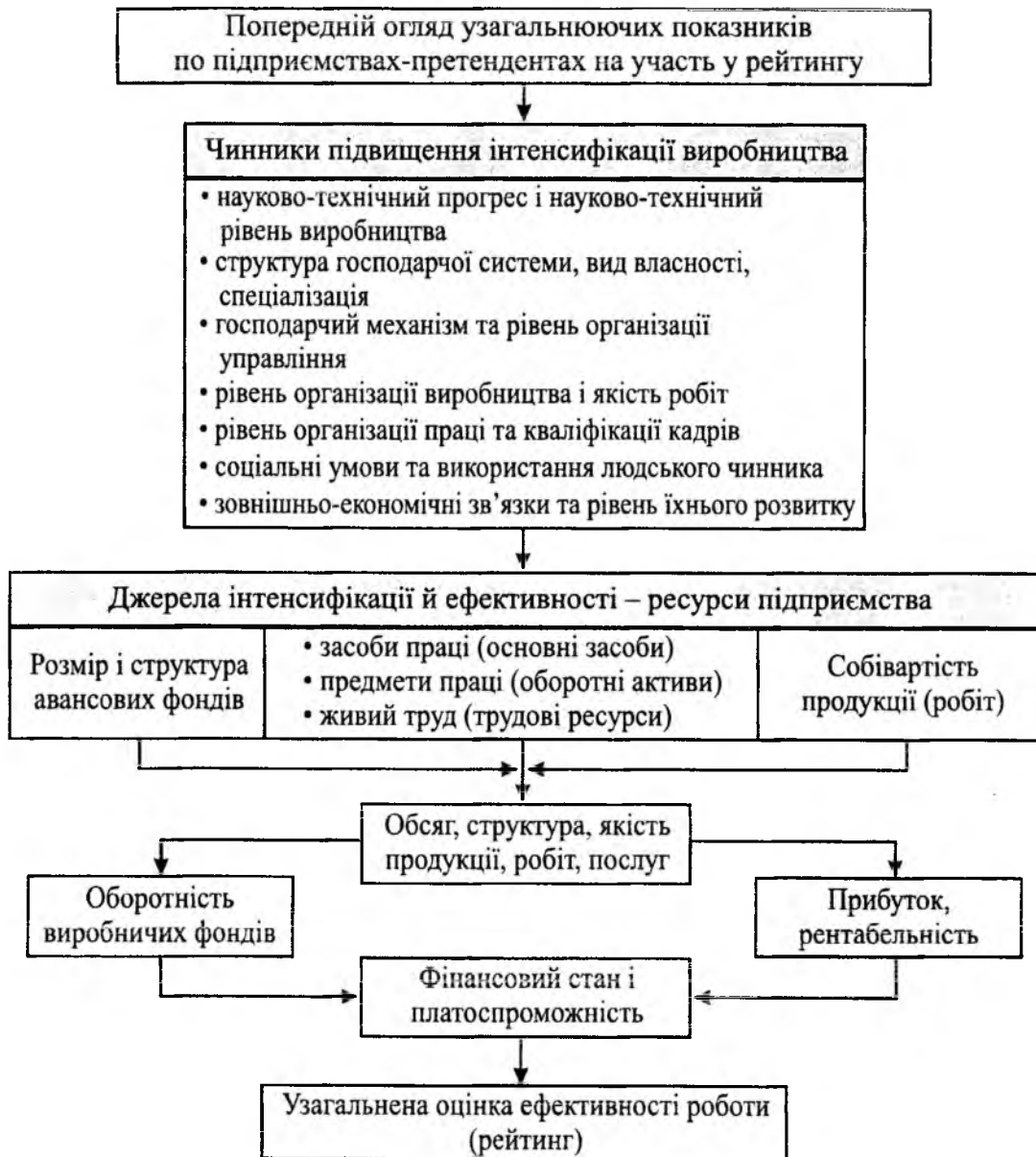

Рис. 1. Узагальнена схема формування основних показників у системі комплексної рейтингової оцінки діяльності підприємств

2. У вітчизняній практиці подібного роду рейтингу підприємств не проводилося, але з розвитком нових форм власності, конкуренції, комерційної діяльності він стане невід'ємною частиною оцінки стабільності та перспективності підприємства, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності в рамках регіону, галузі та ін.
3. Закордонний підхід до рейтингової оцінки не може бути використаний цілком, оскільки він не враховує специфіку дійсного періоду розвитку ринкових відносин в Україні, відрізняється формами та змістом інформації, урахуванням і аналізом виробничої, економічної фінансової діяльності.
4. Рейтингова оцінка повинна базуватися на єдиному методичному підході, а вихідна інформація повинна бути стандартизована.
5. Найважливішою характеристикою діяльності підприємства є його фінансовий стан, оскільки він відбиває сукупність усіх чинників, що визначають діяльність підприємства, обсяг робіт, кількість та рівень використання споживаних ресурсів (засобів і предметів праці), якість робіт (продукції), ціни, взаємовідносини з постачальниками і замовниками та ін.

Рейтингова оцінка заснована на теорії і методиці фінансового аналізу підприємств, що працюють у ринкових умовах. Вона враховує всі найважливіші параметри господарської діяльності підприємств: виторг від реалізації (валовий прибуток); розмір прибутку; наявність власного капіталу, вартість і стан основних фондів, обігових коштів; структуру коштів, дебіторської та кредиторської заборгованості та ін.

Іншими словами, при рейтинговій оцінці використовуються показники, у котрих прямо або побічно відбиваються основні напрямки й елементи комерційної діяльності підприємства, яке оцінюється.

Фінансовий стан підприємства характеризується розміщенням і використанням активів і джерелами їх формування. Критеріями оцінки служать фінансові коефіцієнти, що розраховуються у вигляді відношень абсолютних показників фінансового стану або їх лінійних комбінацій. Аналіз фінансових коефіцієнтів полягає у порівнянні їх значень із базовим (нормативним) рівнем.

За економічним змістом фінансові коефіцієнти групуються за такими основними напрямками: оцінка рентабельності; оцінка ділової активності; оцінка ринкової сталості; оцінка платоспроможності; оцінка ліквідності; оцінка ефективності управління.

Щодо цих характеристик серед спеціалістів склалася повна єдність. Проте щодо алгоритмів розрахунку фінансових коефіцієнтів – єдності немає. Сьогодні у галузі аналізу фінансового стану ситуація виглядає таким чином:

- кожна група включає від 5 до 20 різноманітних показників;
- однаковий фінансовий показник обчислюється різними методами;
- статті балансу та інших форм бухгалтерської звітності не очищуються від регулюючих елементів;
- по однакових фінансових коефіцієнтах вказуються різноманітні нормативні значення і межі їх зміни.

Вихідні показники для рейтингової оцінки об'єднуються у чотири групи.

У першу групу включені найбільше важливі й узагальнені показники оцінки прибутковості, рентабельності господарської діяльності підприємства. У загальному випадку показники рентабельності підприємства являють собою відношення прибутку до тих або інших засобів (майна) підприємства, що беруть участь в одержанні прибутку.

У другу групу включені показники оцінки ефективності управління підприємством. Управління розглядається як відношення прибутку до всього обороту підприємства.

У третю групу включені показники оцінки ділової активності підприємства. Віддача всіх активів (усього капіталу) підприємства визначається відношенням виторгу від реалізації продукції до валюти балансу.

У четверту групу включені показники оцінки ліквідності і ринкової сталості підприємства. Коефіцієнт ліквідності показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашена за рахунок готівки, очікуваних надходжень за відвантажену продукцію, виконані роботи та надані послуги. Ринкова сталість характеризується коефіцієнтом автономії, що показує частку власних засобів у загальній вартості майна підприємства. За цим показником можна судити, наскільки підприємство незалежне від позикового капіталу, тому цей показник називають іноді коефіцієнтом незалежності.

Вихідні дані для проведення рейтингової оцінки і розрахунку показників беруться з відповідних форм стандартної бухгалтерської звітності (квартальної або річної).

В основі розрахунку підсумкового показника рейтингової оцінки лежить порівняння підприємств за кожним із прийнятих до розрахунку показників з умовним еталонним підприємством, що має найкращі результати за всіма порівнюваними показниками. Таким чином, базою відліку для одержання рейтингової оцінки фінансового стану підприємства є не суб'єктивні припущення експертів, а сформовані в реальній ринковій конкуренції найбільш високі результати щодо усієї сукупності порівнюваних об'єктів. Еталоном порівняння у даному випадку є конкурент, у якого показники найкращі.

Такий підхід виправданий, оскільки, як показує практика, найчастіше при ухваленні рішення про вибір ділового партнера менеджери компаній оцінюють фінансовий стан майбутнього партнера не з погляду близькості до еталонного, а з погляду віддаленості від критичного. Тому виникає необхідність введення поняття "умовного задовільного підприємства" при виборі бази відліку рейтингової оцінки.

У загальному вигляді алгоритм порівняльної рейтингової оцінки фінансового стану підприємства може бути поданий, як послідовність таких дій.

1. Вихідні дані рекомендуються у вигляді матриці (a_{ij}), тобто таблиці, де по рядках записані номери показників ($i = 1, 2, 3, \dots, n$), а по стовпцях – номери підприємств або звітних періодів ($j = 1, 2, 3, \dots, m$). За кожним показником знаходиться максимальне значення і заноситься у стовпець умовного еталонного підприємства ($m+1$).

Таблиця 1

Матриця вихідних даних

	1	2	3	...	m	Умовне еталонне підприємство
1	1.1	1.1	1.1	...	1.1	1.1 (max)
2	1.2	1.2	1.2	...	1.2	1.2 (max)
3	1.3	1.3	1.3	...	1.3	1.3 (max)
·	·	·	·	...	·	·
n	n	n	n	...	n	n (max)

2. Вихідні показники матриці a_{ij} стандартизуються у відношенні відповідного показника еталонного підприємства за формулою:

$$x_{ij} = a_{ij} / \max a_{ij}, \quad (1)$$

де x_{ij} – стандартизовані показники фінансового стану i -го підприємства.

3. Для кожного підприємства, що аналізується, значення рейтингової оцінки визначається за формулою:

$$R_j = \sqrt{(1 - x_{1j})^2 + (1 - x_{2j})^2 + \dots + (1 - x_{nj})^2}, \quad (2)$$

де R_j – рейтингова оцінка i -го підприємства;

$x_{1j}, x_{2j}, \dots, x_{nj}$ – стандартизовані показники j -го підприємства, що аналізується.

4. Підприємства упорядковуються (ранжируються) за порядком убавання рейтингової оцінки.

Найвищий рейтинг має підприємство з мінімальним значенням порівняльної оцінки, отриманої за формулою 2.

Для застосування даного алгоритму на практиці ніяких обмежень на кількість показників, що порівнюються, і підприємств не накладається.

На закінчення підкреслимо деякі переваги запропонованої рейтингової оцінки фінансового стану підприємств:

- запропонована методика базується на комплексному багатомірному підході до оцінки всіх аспектів діяльності підприємства;
- рейтингова оцінка здійснюється на основі даних звичайної звітності підприємства і вихідних даних, що подаються претендентом за запропонованою формою;
- рейтингова оцінка є порівняльною і враховує реальні результати діяльності всіх учасників рейтингу;
- для одержання рейтингової оцінки використовується гнучкий обчислювальний алгоритм, що реалізує можливості математичної моделі порівняльної комплексної оцінки виробничо-господарської діяльності підприємства і пройшов апробацію на практиці;
- запропонована методика робить кількісно вимірною проблему оцінки надійності ділового партнера за результатами його поточної та попередньої діяльності.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Плаксієнком В.Я. 24.01.03*

*Надійшла до редакції
10.01.03*